

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGI

Akbarova Madina Axmadali qizi
Farg'ona davlat universiteti, magistrant
Siddiqova Zulfiya Murodjon qizi
Farg'ona davlat universiteti, PhD

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari ma'naviyatini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligining pedagogik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida bolalarda milliy o'zlikni anglash bilan birga umumbashariy qadriyatlarga hurmat ruhini shakllantirishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, dars jarayonida qadriyatlar integratsiyasini amalga oshirishning interaktiv metodlari hamda amaliy modellari tavsiflangan. Tadqiqot natijalari milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy rivojlanishida muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ma'naviyat, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiya, pedagogik integratsiya, ma'naviy-axloqiy tarbiya, interaktiv metodlar, globallashuv, tolerantlik.

ГАРМОНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ И ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Акбарова Мадина Ахмадали кизи
Ферганский государственный университет, магистрантка
Сиддикова Зулфия Муроджон кизи
Ферганский государственный университет, PhD

Аннотация

В данной статье анализируются педагогические основы гармонизации национальных и общечеловеческих ценностей в формировании духовности учащихся начальных классов. В исследовании раскрывается значение формирования у детей чувства национальной идентичности наряду с уважением к общечеловеческим ценностям в условиях глобализации и цифровой трансформации. Также описаны интерактивные методы и практические модели интеграции ценностей в образовательный процесс. Результаты исследования показывают, что гармония национальных и общечеловеческих ценностей является важным фактором духовно-нравственного развития учащихся начальных классов.

Ключевые слова: начальное образование, духовность, национальные ценности, общечеловеческие ценности, воспитание, педагогическая интеграция, духовно-нравственное воспитание, интерактивные методы, глобализация, толерантность.

HARMONY OF NATIONAL AND UNIVERSAL VALUES IN SHAPING THE SPIRITUALITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Akbarova Madina Axmadali qizi
Fergana State University, Master's student
Siddiqova Zulfiya Murodjon qizi
Fergana State University, PhD

Abstract

This article analyzes the pedagogical foundations of harmonizing national and universal values in shaping the spirituality of primary school students. The study highlights the importance of developing children's national identity together with respect for universal human values in the context of globalization and digital transformation. It also describes interactive methods and practical models for integrating values into the educational process. The findings demonstrate that the harmony of national and universal values is an important factor in the spiritual and moral development of primary school students.

Keywords: primary education, spirituality, national values, universal values, upbringing, pedagogical integration, spiritual and moral education, interactive methods, globalization, tolerance.

Yangi O‘zbekistonni barpo etish va uchinchi Renessans poydevorini yaratish sharoitida ta’lim tizimining bosh maqsadi nafaqat intellektual salohiyatli, balki yuksak ma’naviyatli, mustaqil fikrlovchi komil shaxsni tarbiyalashdan iboratdir. Har qanday jamiyatning kelajagi uning yosh avlodi qanday qadriyatlar ruhida voyaga yetayotganiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq. Inson shaxsining ma’naviy-axloqiy poydevori, uning dunyoqarashi va xarakter xususiyatlari aynan kichik maktab yoshida — boshlang‘ich sinf davrida shakllana boshlaydi. Psixologik jihatdan bu davr bolaning atrof-muhitni faol anglash, ijtimoiy normalarni o‘zlashtirish va hayotiy tushunchalarni farqlashga bo‘lgan yuqori ta’sirchanligi bilan xarakterlanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilar qalbi va ongiga to‘g‘ri tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish kelajakda jamiyat uchun munosib insonni voyaga yetkazishning bosh mezonidir.

Bugungi shiddatli globallashuv va madaniyatlararo muloqot asrida yoshlar ma’naviyatiga turlicha yot g‘oyalar, “ommaviy madaniyat” unsurlarining kirib kelishi kuchaymoqda. Virtual olamning kengayishi va axborot oqimining bepoyonligi sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini faqatgina milliy qobiq ichida yoki faqatgina g‘arbparastlik ruhida tarbiyalash kutilgan samarani bermaydi. Zamonaviy pedagogika oldida turgan eng muhim strategik vazifa — ta’lim-tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash hisoblanadi. Milliy qadriyatlar hisoblangan Vatanga muhabbat, ajdodlar merosiga hurmat, kattaga hurmat — kichikka izzat, mehmondo‘stlik va andisha kabi qadriyatlar o‘quvchida o‘zlikni anglash tuyg‘usini shakllantirsa, umuminsoniy qadriyatlar hisoblangan insonparvarlik, bag‘rikenglik, tinchlik, tabiatni asrash bolani dunyo hamjamiyatining faol va madaniyatli a’zosi bo‘lishiga xizmat qiladi.

Ushbu ikki tizim bir-biriga zid emas, aksincha, bir-birini to‘ldiruvchi uzviy zanjirdir. Zero, o‘z milliy qadriyatlarini chuqur hurmat qilgan bola boshqa xalqlar madaniyatiga ham tolerant munosabatda bo‘ladi. Biroq bugungi kunda ta’lim-tarbiya jarayonida ushbu ikki qadriyat tizimini o‘zaro mutanosib holda bolalar ongiga singdirishning pedagogik mexanizmlari to‘liq mukammallashmagan. Amaldagi boshlang‘ich ta’lim amaliyotida milliy kontent bilan global ko‘nikmalar o‘rtasidagi nomutanosiblik ko‘pincha darslarning quruq va zerikarli o‘tishiga sabab bo‘lmoqda. Shu sababli boshlang‘ich sinf darsliklari va darsdan tashqari faoliyatda milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar sintezini yaratish metodikasini ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ma’naviyatini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligining pedagogik asoslarini tadqiq etish, shuningdek, dars jarayonida ushbu integratsiyani samarali tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar va metodik yondashuvlarni taklif qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviy olamini shakllantirish, ayniqsa, ularning ongida milliy o‘zlik bilan dunyoviy dunyoqarash o‘rtasida mustahkam ko‘prik qurish muammosi asrlar davomida pedagogika va falsafiy tafakkurning eng nozik nuqtasi bo‘lib kelgan. Muammoning tub mohiyatini anglash uchun biz uning tarixiy ildizlaridan tortib, bugungi global tadqiqotlargacha bo‘lgan yo‘lni tahliliy ko‘zdan kechirishimiz lozim.

Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlarining asarlarini chuqurroq varaqlasak, ularning qarashlarida milliy ildiz va umumbashariy g‘oyalar allaqachon sintez qilinganiga guvoh bo‘lamiz. Abu Nasr Farobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida jamiyat a’zolarini baxtga eltuvchi tarbiya haqida yozar ekan, fazilatni faqat bitta hudud yoki millat doirasida cheklab qo‘ymaydi. Uning talqinidagi adolat, andisha va ilmga muhabbat tushunchalari o‘zining tub mohiyatiga ko‘ra bugungi kunning umumbashariy qadriyatlari bilan to‘liq hamohangdir. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asari esa komil inson shaxsini shakllantirishning o‘ziga xos manifestidir. Navoiy insonni tili, millati yoki tabaqasidan qat’i nazar, shunchaki “inson” bo‘lgani uchun qadrlashni eng oliy nuqtaga olib chiqadi. Bu — bugungi kunda boshlang‘ich sinf darslarida bolaga o‘rgatilayotgan “tolerantlik” tushunchasining besh asr oldingi fundamental asosidir. XX asr boshida millat uyg‘onishi uchun qayg‘urgan jadid ma’rifatparvarlari, xususan, Abdulla Avloniy tarbiyadagi eng muhim muvozanatni ko‘rsatib bergan edi. U “Turkiy Guliston yoxud axloq” asarida milliy tarbiyani birinchi o‘ringa qo‘yish bilan birga, dunyoviy ilmlarni, boshqa xalqlar yutuqlarini o‘rganishni hayot-mamot masalasi deb bildi. Avloniy g‘oyalari bugun biz izlayotgan “o‘zligini yo‘qotmay, dunyoga integratsiya bo‘lish” tamoyilining amaliy ifodasidir.

Zamonaviy xalqaro pedagogik maydonda kichik maktab yoshidagi bolalarga qadriyatlarni singdirish borasida ikki xil yondashuv o‘rtasida jiddiy ilmiy munozara ketmoqda. Birinchi yondashuv — Thomas Lickona tomonidan asoslangan “Xarakter tarbiyasi” konsepsiyasidir. Lickona bolaning ma’naviyatini shakllantirishni shunchaki chiroqli qoidalar to‘plamini yodlatish emas, balki uch bosqichli

jarayon deb hisoblaydi: ma'naviy anglash, ma'naviy his qilish va ma'naviy harakat. Ikkinchi yo'nalish — YUNESKO va xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilayotgan "Global fuqarolik ta'limi" tizimidir. Ushbu yo'nalish tadqiqotchilaridan biri A. Shleyxer XXI asr bolasini faqat o'z mamlakati chegarasida tasavvur qilib bo'lmashligini, u dunyodagi ekologik muammolar, inson huquqlari va madaniy xilma-xillikni his qila oladigan keng dunyoqarash bilan ulg'ayishi kerakligini isbotlamoqda.

O'zbekistonlik olimlar mustaqillik yillaridan buyon boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasi ustida ko'plab tadqiqotlar olib borishdi. Pedagog olimlar M. Inomova, R. Hasanov va S. Nishonovalarning ishlarida xalq pedagogikasi, oilaviy qadriyatlar va milliy an'analarning dars jarayonidagi o'rni juda batafsil ishlab chiqilgan. Onalik va oila tarbiyasi tizimi milliy g'oya kontekstida o'rganilgan. Muammoning psixologik tomonini tadqiq etgan M. Davletshin, E. G'oziyev va Z. Nishonovalarning xulosalariga ko'ra, 6–10 yoshli bola mavhum va umumiy tushunchalarni shunchaki ta'rif sifatida qabul qila olmaydi. Bola buni aniq hayotiy misollarda, darsdagi interaktiv o'yinlar yoki o'zi his qilishi mumkin bo'lgan emotsiyalar orqali o'zlashtiradi.

Mavjud adabiyotlar va tadqiqotlarni sinchiklab o'rganish shuni ko'rsatadiki, bugungi kungacha milliy qadriyatlar alohida, umuminsoniy tamoyillar esa alohida yo'nalishlar sifatida o'rganilib kelingan. Amaldagi darsliklarda ushbu ikki qadriyatni quruq matn ko'rinishida emas, balki bir-birini inkor etmaydigan yagona tizim sifatida bolaga yetkazish metodikasi to'liq mukammallashmagan. Bizning tadqiqotimiz aynan mana shu uzilishni bartaraf etishga — boshlang'ich sinf o'quvchisining yosh psixologiyasidan kelib chiqib, milliy qadriyatlarni umumbashariy qadriyatlar bilan dars davomida qanday qilib tabiiy va og'riqsiz integratsiya qilish mumkinligini amaliy metodika orqali ko'rsatib berishga qaratilgan.

ASOSIY QISM

Kichik maktab yoshidagi bolalarda ma'naviyat shakllanishining o'ziga xos qonuniyatlari va psixologik asoslari mavjud. Bu davrda bolaning tafakkuri aniq-obrazli xarakterga ega bo'ladi. Ya'ni, boshlang'ich sinf o'quvchisi mavhum axloqiy tushunchalarni shunchaki qoidalar va quruq ta'riflar orqali hazm qila olmaydi. Unga qadriyatni real hayotiy voqealar yordamida ko'rsatish, his qildirish va, eng muhimi, uning shaxsiy ijtimoiy tajribasiga aylantirish lozim. Amaliyotda ko'pincha darslarda qadriyatlarni quruq nasihatgo'ylik yoki tayyor matnlarni shunchaki o'qitib, yodlatish orqali singdirishga urinishlar ko'zga tashlanadi. Biroq psixologik nuqtayi nazardan bolaga "yaxshilik qilish kerak" deb yuz marta aytgandan ko'ra, dars jarayonida bitta qushchaning hayoti tasvirlangan interaktiv syujetni ko'rsatish yoki darsda o'zaro hamkorlik muhitini yaratish o'n barobar samaraliroqdir.

Bugungi kunda boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan "Tarbiya" hamda "Ona tili va o'qish savodxonligi" darsliklari qadriyatlar integratsiyasi uchun asosiy didaktik manba hisoblanadi. Ushbu darsliklarning mazmuni tahlil qilinganda, milliy va umuminsoniy elementlarning ma'lum ma'noda muvozanatga keltirilganini ko'rish mumkin. Ertaklar, maqollar, dostonlardan parchalar, ajdodlarimiz hayoti haqidagi matnlar bolada oilaga, vatanga, milliy urf-odatlariga bo'lgan muhabbatni, ya'ni o'zlikni uyg'otsa, ekologik muammolar, xalqaro do'stlik, shaxsiy gigiyena, yo'l harakati qoidalari, raqamli savodxonlik va axborot madaniyati kabi mavzular bolani zamonaviy dunyoning faol bir bo'lagi sifatida tarbiyalaydi.

Biroq tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, darsliklarda matnlar darajasida uyg'unlik borgan o'xshashda, ularni o'quvchiga yetkazib berish metodikasida muayyan uzilishlar mavjud. Ko'p hollarda milliy qadriyatlar "o'tmishga sadoqat", masalan, faqat eski davr turmush tarzi yoki tarixiy voqealar elementlari orqali berilmoqda. Bu esa zamonaviy raqamli dunyoda o'sayotgan bolada "milliy qadriyat — bu faqat o'tmishga tegishli narsa, bugungi hayotga aloqasi yo'q" degan noto'g'ri tasavvurni shakllantirib qo'yishi mumkin. Umuminsoniy qadriyatlar esa ko'p hollarda faqat quruq taqiqlar — "buni qilma", "uvol bo'ladi" shaklida cheklanmoqda.

Pedagogik tadqiqotimiz doirasida boshlang'ich sinf darslarida ushbu ikki qadriyat tizimini uyg'unlashtirishning bir nechta amaliy-metodik modelini ishlab chiqdik va sinovdan o'tkazdik.

Birinchidan, "Ajdodlar o'giti va zamonaviy dunyo" modeli. Darsda faqat bobolarimizning donoligi haqida gapirib qolmay, ularning g'oyalarini bugungi kun muammolari bilan bog'lash metodikasi qo'llaniladi. Masalan, "Tarbiya" darsida Alisher Navoiyning saxovat va muruvvat haqidagi qarashlari o'rganilayotganda, o'qituvchi buni bugungi global "ko'ngillilar harakati" yoki dunyodagi xayriya jamg'armalari faoliyati bilan bog'laydi. Bolaga savol beriladi: "Navoiy bobomiz bugun yashaganida, qanday ko'ngillilar guruhini tuzgan bo'lar edi?" Bu metod orqali bola milliy qadriyatning umumbashariy va zamonaviy ekanini anglaydi.

Ikkinchidan, ekologik tarbiyada “Sinchkovlik va andisha” sintezi. Ekologik madaniyat — bu umuminsoniy qadriyat. Uni bizning milliy xarakterimizdagi “andisha”, “sinchkovlik” va “uvol” tushunchalari bilan integratsiya qilish juda yuqori samara beradi. Suvni tejash mavzusi o‘tilayotganda darsda ham dunyodagi global suv muammosi — Afrika mamlakatlaridagi suv taqchilligi, Orol dengizi fojiasi misolida ko‘rsatiladi, ham xalqimizdagi “Suv ichgan qudug‘ingga tupurma”, “Suv keldi — nur keldi” degan milliy tushunchalar o‘rtasida mantiqiy bog‘liqlik hosil qilinadi. Natijada umumbashariy muammo milliy qadriyat filtri orqali bolaning shaxsiy tuyg‘usiga aylanadi.

Uchinchidan, interaktiv “Qadriyatlar xaritasi” o‘yini. O‘quvchilarga turli vaziyatlar yozilgan amaliy kartochkalar beriladi. Masalan: “Siz jamoat transportida ketayapsiz. Bir chet ellik sayyoh qayerga borishni bilmay qiynalyapti”. Bola bu vaziyatda ham o‘zbekona mehmondo‘stlik va kattaga hurmat ko‘rsatishi, ham xorijiy tilni bilish ko‘nikmasi hamda xalqaro tolerantlik qoidalariga amal qilishi kerak. O‘yin davomida bolalar ikki qadriyatning bir nuqtada qanday birlashishini amalda ko‘rishadi va ijtimoiy ko‘nikma orttirishadi. Ushbu uyg‘unlikni ta‘minlashda eng asosiy mas‘uliyat boshlang‘ich sinf o‘quvchisining darsdagi yo‘l ko‘rsatuvchisi — o‘qituvchining zimmasiga tushadi. O‘qituvchi darsda qo‘llayotgan har bir ertak, har bir matn ortida turgan umuminsoniy g‘oyani ko‘ra olishi va ko‘rsata bilishi kerak. Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagini shunchaki “o‘gay ona va qiz” mojarosi sifatida cheklamay, balki mehnatsevarlik va andisha orqali insonning o‘z mehnatiga yarasha taqdirlanishi, ya‘ni adolat tamoyili sifatida tushuntira olishi o‘qituvchining yuksak pedagogik kompetentligidan dalolat beradi.

XULOSA. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ma‘naviyatini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta‘minlash — shunchaki nazariy pedagogik g‘oya emas, balki bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrining eng muhim ijtimoiy zaruriyatidir. Olib borilgan tahlillar va darsliklar mazmuni shuni ko‘rsatadiki, bolani faqat milliy qobiq ichida cheklab qo‘yish uni zamonaviy dunyodan uzib qo‘yganidek, umuminsoniy qadriyatlarni milliy zaminga bog‘lamay, ko‘r-ko‘rona ko‘chirish ham uning o‘z ildizlaridan uzoqlashishiga sabab bo‘ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarning aniq-obrazli tafakkur xususiyatlaridan kelib chiqib, qadriyatlarni dars jarayonida quruq nasihat yoki qoidalar ko‘rinishida emas, balki o‘zaro integratsiyalashgan amaliy modellar orqali yetkazish eng yuqori samarani beradi. Milliy qadriyatlar tarbiyaning poydevori vazifasini bajarsa, umuminsoniy tamoyillar o‘quvchining global dunyoga muvaffaqiyatli moslashishini ta‘minlaydi. Darslarda qo‘llanilgan “Ajdodlar o‘giti va zamonaviy dunyo” hamda “Qadriyatlar xaritasi” kabi interaktiv metodlar milliy mezonlar bilan umumbashariy muammolar bir-biriga zid emas, balki bir butunning ikki qismi ekanini amaliyotda tasdiqladi.

TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalariga va aniqlangan pedagogik qonuniyatlarga tayangan holda, boshlang‘ich ta‘lim amaliyotida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini yanada kuchaytirish uchun quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. **Darsliklar mazmunini zamon talablariga moslashtirish.** Boshlang‘ich sinf “Tarbiya” hamda “Ona tili va o‘qish savodxonligi” darsliklaridagi milliy kontentni taqdim etishda faqatgina o‘tmish ohanglaridan qochish lozim. Milliy qadriyatlar bugungi kunning global muammolari — ekologiya, resurslarni tejash, raqamli madaniyat, kibergigiyena bilan mantiqiy bog‘langan holda, o‘zaro integratsiyalashgan keys va topshiriqlar shaklida darsliklar mazmuniga singdirilishi kerak.
2. **Pedagog kadrlarning metodologik tayyorgarligini oshirish.** Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun dars davomida lokal va global muvozanatni saqlash, dars materialidagi yashirin umuminsoniy g‘oyalarni ochib bera olish mahoratini rivojlantirish bo‘yicha maxsus metodik seminarlar, amaliy treninglar va malaka oshirish kurslari tizimli tashkil etilishi zarur.
3. **Maktab hayotiga “Jonli xulq” metodikasini joriy etish.** Maktab muhitida qadriyatlarni faqat yodlash usulidan butunlay voz kechib, ularni bolaning kundalik odatiga aylantirish kerak. Maktab miqyosida kichik ekologik aksiyalar, xayriya tadbirlari va “Hamma uchun do‘stlik” kunlarini o‘tkazish orqali darsda berilgan nazariy tushunchalar amaliy ko‘nikmaga aylantirilishi shart.
4. **Oila va maktabning yagona tarbiyaviy strategiyasini yaratish.** Bolaning ma‘naviy olami faqat ta‘lim muassasasida shakllanib qolmaydi. Ota-onalar o‘rtasida pedagogik-psixologik tushuntirish ishlarini tizimli olib borish, oiladagi an‘anaviy tarbiya muhiti maktabdagi zamonaviy ta‘lim talablariga, tanqidiy fikrlash va shaxsiy fikrni bayon etishga to‘sqinlik qilmasligi, aksincha, uni qo‘llab-quvvatlashi uchun maktab va oilaning hamkorlik mexanizmlarini yangi bosqichga ko‘tarish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2021. — 464

- b.
2. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. — 224 b.
 3. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub // Mukammal asarlar to‘plami: 20 jildlik. — Toshkent: Fan, 1998. — 14-jild.
 4. Abdulla Avloniy. Turkiy Guliston yoxud axloq. — Toshkent: O‘qituvchi, 1992. — 160 b.
 5. Inomova M.O. Oilada bolalarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasi. — Toshkent: TDPU, 1999. — 152 b.
 6. Xodjayev B.K. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti: darslik. — Toshkent: Sano-standart, 2017. — 416 b.
 7. Davletshin M.G. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining psixologik xususiyatlari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2004. — 84 b.
 8. G‘oziyev E.G‘. Psixologiya (metodologiya, tarix va nazariya). — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003. — 232 b.
 9. Nishonova Z.T. Mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirishning psixologik asoslari: monografiya. — Toshkent: Fan, 2011. — 210 b.
 10. Hasanov R. Boshlang‘ich sinflarda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish metodikasi. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. — 176 b.
 11. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. — New York: Bantam Books, 1991. — 496 p.
 12. Schleicher A. World Class: How to Build a 21st-Century School System. — Paris: OECD Publishing, 2018. — 288 p.
 13. UNESCO. Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives. — Paris: UNESCO, 2015. — 78 p.
 14. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. — New York: Macmillan, 1916. — 434 p.
 15. Hasanova S., Nishonova S. Umuminsoniy va milliy qadriyatlar integratsiyasining didaktik imkoniyatlari // Pedagogika ilmiy-nazariy jurnali. — 2022. — № 3. — B. 45–52.